

קמיע

בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור: (בראשית מט, כב)

בספר דעת זקנים מבעלי התוספות עה"פ "ויתן לו את אסנתוכו", הק' יוסף שהיה מלך איך נשא בת הדיוט, ות' לפי שמתחלה היה יוסף עבד לפוטיפר אמר בלבו אם לא אעשה רצונו לישא בתו יזלזלני וילשין אותי שהייתי עבדו אשאנה ויכבדני. עוד ת' שנשאה מפני שהיתה מזרע יעקב כדפי' רש"י (פ' וישלח) דבת דינה היתה משכם ותלה לה יעקב אבינו **קמיע** בצוארה והשליכה והובאה למצרים ע"י נס, וגדלה פוטיפר בביתו ולכך נקראת על שמו, וכשעבר יוסף בכל ארץ מצרים יצאו כל הנשים לראות יפיו של יוסף כדכתיב בנות צעדה עלי שור, וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט, וזו לא היה לה מה לזרוק וזרקה לו **הקמיע** שהיה בצוארה ועיין בו וראה שהיא מזרעו של יעקב ונשאה.

איסור להתרפאות מפסוקים

נפסק בשו"ע (יו"ד קעט, יב) וז"ל מותר להתרפאות בקמיע, אפי' יש בהם שמות. וכן מותר לישא קמיעין שיש בהם פסוקים. ודווקא להגן שלא יחלה, אבל לא להתרפאות בהם מי שיש לו מכה או חולי, אבל לכתוב פסוקים בקמיעין, אסור. טעם האיסור כמש"כ לעיל (סעיף ה - י) הלוחש על המכה או על החולה ורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא. ואם אינו רוקק, איסורא מיהא איכא. ואם יש בו סכנת נפשות, הכל מותר. וכתב הרמ"א ש"א דכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק בלשון הקודש, אבל בלשון לעז, לא. ומיהו ברוקק טוב ליזהר בכל ענין, בפרט אם מזכירין השם, שאין לו חלק לעולם הבא. (סעיף ט) תינוק שנפגע, אין קורין עליו פסוק ואין מניחין עליו ספר תורה. (סעיף י) הבריא, מותר לקרות פסוקים להגן עליו מהמזיקין.

כתיבת קמיע בשבת

בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן רמה) כתב ששמע מפי ה"ר אהרן (רא"ה ?) שיכול אדם לצאת בקמיע בשבת בין בצוארו בין בזרועו אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה. עוד אמר שכותבין כל קמיע אפילו בשבת לחולה שיש בו סכנה או ליולדת היכא דאינהו תבעי ליתובי דעתייהו, אע"פ שאין אנו יודעים אם הוא מומחה אם לאו, אבל אם אינם תובעים אלא שאמר חכם אחד יש לי קמיע א' שמועיל לאותו חולי, אפשר שאין כותבין אותו בשבת מספק אא"כ יודע דאמחי קמיע או אמחי גברא שרוצה לכתוב אותו קמיע.

החיד"א בספרו (שו"ת חיים שאל ח"ב סימן לח) כתב שראה בספר כתיבת יד ישן, **שרבינו פרץ ז"ל כתב בשבת שמות הקדש סגולה בדוקה ליושבת על המשבר**. בהתחלה היה החיד"א מהסס לקבל עדות זה, משום שהרדב"ז בתשו' דפוס פיורדא (ס'י תקס"ז) כתב שמצא בספר משפט שלום שכתב משם רב האי גאון ורבינו אפרים, אבל פקפק הרדב"ז אם כתב כן רבינו האי ורבינו אפרים משום דספר הנזכר לא יצא טבעו בעולם ולכן הוא מסופק, ואם הרדב"ז כתב לספר שהוא חיבור וקורא לו שם, ק"ו שאנו נאמר בעבור כתיבה בספר ישן לא

נודע שמו. אבל אח"כ כתב שכבר נחלקו בזה הראשונים, שהרמב"ם סובר שאין עוברין על המצוות אלא ברפואה שהיא דרך טבע לא בדבר שהוא דרך סגולה, וכתבו האחרונים דהרמב"ן והרשב"א חולקים על הר"מ דאפילו רפואה בדרך סגולה שרי לעבור על איסורי תורה, ולפי"ז כתב שאפשר דרבינו פרץ ס"ל כסברת החולקים על הרמב"ם.

בספר ברכי יוסף (או"ח סימן שא ס"ק ו, כה) מביא שהיה מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כ"י מאדם גדול מהראשונים, למי ששתה סם המות לכתוב לו, ותכף מקיא האדם וחוזר לבריאותו. ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המות, וזה האיש כתב קמיעא זו ועשה והצליח, שהקיא אותו הבריאו. ויהי היום ליל ש"ק אירע שנערה ישראלית שתתה סם המות והתחילו לה דבקי מיתה, ובאו אצל האיש הלז בליל שבת וקם וכתב הקמיעא לנערה, ותכף הקיאה ועמדה על בוריה. וביום השבת נודע בעיר כל אשר נעשה ולעזה עליו המדינה שחילל שבת בשאט נפש וכתב ונתן בידה. והוא השיב דפקוח נפש דוחה שבת, והיו מגמגין בדבר. אי לזאת שאל האיש אם חטא בזה, ואם תמצא לומר שחטא אי עבר אדאורייתא או אדרבנן.

וכתב החיד"א שלפום ריהטא היה נראה דלאו שפיר עבד, דאע"ג דהלכה רווחה דמחללין השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לעשות לו רפואה, מכל מקום היינו דוקא ברפואה שהוא דרך טבע, אבל בדבר שהוא דרך סגולה לא. והראיה דתנן בשלהי יומא (פג, א) מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ור' מתיא בן חרש מתיר. וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות שאין הלכה כר' מתיא בן חרש במה שהתיר להאכיל לאדם ביום צום הכפורים מחצר כבד כלב שוטה הנשוח, **שזה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברין שאין עוברין על המצוות אלא ברפואה לבד**, ר"ל בדברים המרפאים דרך טבע. ומשמע דאע"ג דאין ספק בסגולה זו, שכבר הוחזקה שודאי תועיל, אפילו הכי כל שאינו רפואה דרך טבע אסרו חכמים לעבור על דת משום רפואה בדרך סגולה. וא"כ ה"ה בנדון דידן כי אפילו אם נאמר שנחשב שהוחזק הקמיעא שמצילה מן המיתה, מכל מקום כיון שהוא בדרך סגולה אין לכותבה בשבת ולחלל שבת במלאכה גמורה.

ואף על גב דאשכחן דהתירו לצאת בקמיע מומחה (שבת ס, א) וביצת החרגול (שם סז, א) וכיוצא, שכל אלו סגולות, מכל מקום לא התירו איסור תורה, שכל אלו אין בהן אלא איסור דרבנן, שאינו מוציא כדרך המוציאין, וכמו שביאר יפה הרדב"ז בתשובותיו חדשות (לשונות הרמב"ם סימן קנ"ג) ושם העלה הרדב"ז דדעת הרמב"ם דרפואות הסגולות אינם רפואה כלל, ואפילו ספק רפואה אין בהם לחלל שבת באיסור תורה או לאכול דברים האסורים מן התורה, וא"כ בנ"ד לא שרי לכתוב סגולה זו להציל ממות אשר סם לו. אלא דיש להעיר דאם אין ממש ברפואה סגולית למה מותר לעבור אפילו איסור דרבנן. ובספר חכמת שלמה (שא, כה) כתב שהיות ונעשה הקמע ע"י מומחה א"כ נחשב להנושא כתכשיט, אע"פ שאליבא דאמת אינו מרפא.

החיד"א מסיק שאפילו לדעת הרמב"ם דאוסר לעבור איסור תורה לרפואה סגולי, מכל מקום כאן שעשה מעצמו והצליח במעשיו, דהנערה הקיאה סם המות וחזרה לאיתנה ועלתה בידו

להציל נפשה של בתולות ישראל, מודה הרמב"ם דאין בו עון אשר חטא, דהרי פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת הט"ז) שמע שטבע תנוק בים וכו' נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותנוק פטור, וכל שכן הכא דנתכוון להציל נפש והצילו. ואפילו לדעת הראב"ד דפליג התם וסבר דאזלינן בתר מחשבתו, דקי"ל כרבא לפי גירסתנו (מנחות סד, א), יראה דלא אמר רבה דחייב אלא כשהעלה דגים ותנוק, דאף דהעלה תנוק אזלינן בתר מחשבה כיון דנתקיימה והעלה דגים נמי, אבל היכא דנתכוון להעלות, והעלה תנוק לחוד בלא דגים, אף לרבה לא אזלינן בתר מחשבה כיון שלא נתקיימה.

אבל עי"ש שמביא מספר אדמת קדש (ח"א י"ד סי' ו') שמוכיח שהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם, ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך רפואה בטבע, וכתב דהלכתא כוותייהו, והתיר בנ"ד. עוד מביא שבספר פרי הארץ (ח"ג סי' ג' מי"ד) העיד דרבני שאלוניקי עבוד עובדא להתיר. וא"כ לכאורה נראה דשרי בנידון דידן, כיון דכבר אתמחי גברא בסגולה זו, וכבר מפורסם דכמה נפשות ניצולו מן המיתה בזה. איברא דצריך לעמוד יפה ולברר דעת הרשב"א והרמב"ן.

דרכ אמורי

וע"ש בשו"ת אדמת קודש שהרשב"א נשאל אם מותר לעשות צורת אריה בלא לשון חרוטה על טס של כסף או של זהב לרפואה, לפי שנמצא בס' הרפואות של הראשונים שזה מועיל לחולי מתנים והוא שיעשנה בשנה ידועה, לבסוף כתב וז"ל ויותר מזה נראה שכל שלא נאסר בגמ' מאותן המנויין בדרכי האמורי אין לנו לאוסרן לפי שאין הסגולות נודעות לנו, שהרי יש סגולות שלא נודע עיקרן לכל בעלי הטבע, דקמיע של עקרין וקדירת האבן הירוקה כו' גם בעשבים גם בלחשין שהתירו חכמים כו' ואין רחוק מן הטבע מלחש שברירי רירי. גם רפואה בצורות כמ"ש במס' שבת (דף ס"ה) בסלע שע"ג הצינית ואמרו בגמ' למה אם משום שוכתא ליעבד טסא אי משום צורתא ליעבד ליה פולסא, ושמעתי גם מו"ר הרמב"ן היה עושה אותה צורה דאריה לאותו חולי ולא חשש לכלום.

ועל פי דברי הרשב"א פסק בשו"ת (הנ"ל) בענין שנשאל במ שהוחזק להיות מכת הכסילים משתטה ומשתגע מזמן לזמן ונוהג בו השטות כמה ימים וחוזר ומשתפה שיפוי גמור כאילו לא נשתטה כלל. אך בימי וסת השיטות מתלבש בו רוח רעה עד שיוצא מן הכלל ומניחין אותו בכבלי ברזל בידיו ורגליו חדר בחדר בדלתים ובריח, ובא שמעון ואמר שתיקון חולי זה שלא יחזור לחולי זה לעולם הוא שיאכילהו תרנגולת נבלה שמתה בידי שמים, ואמר שכן ראה בעיניו שכן אירע לאדם א' בעירו ונתרפא ע"י זה. וכן העידו נשים מבנות ישראל שהם ג"כ ראו כמה בני אדם שנשתטו ונתרפאו ע"י אכילה זו. ונסתפק השואל אם זה החולי נקרא חולי שיש בו סכנה לכדי שנאכילהו איסור נבלה בידים. עוד הסתפק דאף את"ל שהוא חולי שיש בו סכנה מ"מ כיון שתרופה זו אינה מדרך הטבע כדרך כל התרופות שעושין הרופאים אלא כדרך סגולה הוא אם אסור או מותר ולדברו.

ומאריך להוכיח שנקרא חולה שיב"ס, עי"ש. ומטעם שאן זה רפואה טבעית כתב שנחלקו בזה הרמב"ם והרשב"א והלכה כדברי הרשב"א. ויש להעיר קצת שהרשב"א לא כתב שמותר

לעבור איסור בשביל רפואה סגולית, אבל היות וסובר שרפואה סגולית הוי כרפואה רגילה מסתבר שמותר גם לכבור איסור בשבילו, ובאמת ראינו לעיל שהרשב"א הביא שמותר לכתוב קמיע בשבת, אע"פ שאינו אלא רפושה סגולי.

לקחת קלף מס"ת בשביל קמיע

בברכ"י (יו"ד סימן רצ) אחד שנכפה ואמרו המומחין לכתוב קמיע על קלף צבי, ולא נמצא קלף צבי רק מספר תורה, צדד הרב שער אפרים (סימן צ) לחתוך מהס"ת ולגרור הכתב ולמחוק שמות, מההיא דאחיתופל (סוכה נג, א) דשרי למכתב שם אחספא, ולמד ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו וכו'. ויש מי שהקשה דהתם בסוטה המחיקה עצמה היא המצלת, לא כן בנדנו דבמחיקת שמות הס"ת אינו עושה כלום, רק הכנה לכתוב הקמיעה אח"כ, וכן לא יעשה. וכתב בשער אפרים שנחלקו רבותינו גבי אתי עשה דוחה ל"ת, דבעינן דבעידנא דמעקר לאו מקיים עשה, אי הוי בעידנא ממש או סמוך. ומביא החיד"א שבעץ החיים (דף קט, ב) כתב וז"ל, בספר שער אפרים התיר ספר תורה שכתבו על עור צבי לכתוב קמיע מפני הסכנה מק"ו דסוטה, וליתא דתנן פרק בתרא דיומא (פג, א) מי שנשכו כלב שוטה וכו', ופירש הרמב"ם דפליגי אם יעברו המצוות על הסגולות, והלכה כת"ק, א"כ הקמיע הויא סגולה. ות"ל כיון שיוצאים בקמיע מומחה בשבת התירו. וכתב החיד"א שכונתו דממאי דשרי לצאת בשבת בקמיע מוכח דסגולה שוה לשאר רפואות, וקשה על מאי דקי"ל כת"ק התם לדעת הרמב"ם, ואפשר לחלק בין קמיע לשאר סגולות, ומסיק דצ"ע.

מוסף החיד"א שאילו היה רואה תשובת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם (הנ"ל), לא היה עומד בפניו הא דיוצאים בשבת בקמיע מומחה, דשם ביאר הרדב"ז ז"ל לדעת הרמב"ם דלא שרינן בסגולה שום איסור תורה, דלדעתו הסגולות אינם אף ספק רפואה, ולא שרינן אלא הוצאה בשבת דאינו איסור תורה, כיון שלא הוציא כדרך המוציאין. עש"ב. ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא על הרב שער אפרים, דמחיקת השם איסור תורה. והגם דמוכח מדבריו דלא כתב כן להלכה, ולא שהתיר, כמ"ש הרב הנז' בשמו. מ"מ הו"ל להזכיר דברי הרמב"ם הנזכר. ומיהו אנן יד עניי בא"ח סימן ש"א אות ו' כתבתי דהוי פלוגתא דקמאי, והסכימו דלא כהרמב"ם מרבני דורנו. ע"ש. וצריך להתישב למעשה, הן בעיקר הראיה הן בהך פלוגתא דהרמב"ם ושאר פוסקים.

היתר להשתמש בס' יצירה ובשמות הקודש

כתוב בשו"ע (יו"ד קעט, טו) אוחו את העינים, אסור. ועל ידי ספר יצירה, מותר. (אפילו לעשות מעשה). וכתב הש"ך (ס"ק יח) בשם הלבוש שמותר לכתחלה, דשמות הקדש הם, והקב"ה נתן בהם כח שיוכלו לפעול על ידיהם החסידים והנביאים, והפועל בהם מראה גדולתו וגבורתו של הקב"ה. ובלבד שיתעסקו בהם בקדושה ובטהרה ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעו"ה. ואפילו בזמניהם מצינו שנענש ישעיהו ע"ז, וכ"ש בזמנה"ז שא"א לנהוג בטהרה ובקדושה, ורחמנא ליבא בעי.

ומוסיף הש"ך שדברי הלבוש נכונים וכן נמצא בכמה מחברים דורשי רשומות, שאין להשתמש בשמות הקדש כ"א לצורך מצוה רבה. וכבר כתב הרמ"א (יו"ד רמו, כא) שי"א דכוונת המשנה

"ודאשתמש בתגא חלף" - זהו המשתמש בשמות. גם בספרי המקובלים מבואר שעון גדול הוא המשתמש בשמות, ע"כ המונע יבורך.

בספר חסידים (סימן אלף קעב) כתב שאין המזיקים מתגרין אלא במי שמתגרה בהם, כגון שכתבו הוא ואבותיו **קמיעות** או עסקו בכשפים ובהשבעות או בשאלת חלום, לכן לא יעסוק אדם בהם. ולא יאמר אדם אעשה בשביל פקוח נפש בהשבעות וקמיע, כי אין זה חכמה כי הוא מקצר ימיו וחיי זרעו ואין דוחין נפש מפני נפש, ונאמר (דברים י"ח י"ג) תמים תהיה ואין לו אלא תפלה ותחנונים על הכל, וה' ישמרנו וזרענו ואת כל אשר לנו מכל רע מעתה ועד עולם אמן ואמן.

עוד כתב בס"ח (סימן רה) שמי שעוסק בהשבעות של מלאכים או של שדים או בלחישת כשפים, לא יהיה סופו טוב, ויראה רעות בגופו או בבניו כל ימיו. ולכך יתרחק אדם מעשות כל אלה. וגם ימנע משאלות חלום כדי שידע איזה אשה יקח ובאיזה דבר יצליח או לא, וזה שנאמר (דברים יח, יג) "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - ולא בשום דבר, כי לבסוף לא תהא לו תקנה. כמה עשו וכמה שאלו, ומהם נדלדלו או המירו הדת, או נפלו בחולי רע או זרעם. ולא יבקש שאחרים יעשו לו. ואין טוב לאדם אלא להתפלל להקב"ה, ואם יצא בדרך לא יאמר השבעת מלאכים לשומרו בדרך, אלא יתפלל לפני הקדוש ברוך הוא בכל צרכיו, ורחום וחנון הוא ונחם על הרעה. וכמה נביאים נהרגו ולא השביעו בשם הקודש, אלא בתפלה עמדו, אמרו אם לא ישמע תפלינו נדע שאין אנו ראויים להנצל, ולא היו עושים אלא בתפלה.

ועל דרך זה כתב החיד"א (ברכ"י יו"ד סי' רמו, כד) בשם הרח"ו בשערי קדושה (ח"ב שער ו), וז"ל: המשתמש בשמות הקדש, ארז"ל ודאשתמש בתגא חלף ונעקר מהעולם, וישתמד הוא או בניו, או ימות הוא או בניו, או יעני הוא או בניו. וכתב עוד (ח"ו סוף שער ו), אסור להשתמש בקבלה מעשית, כי בהכרח ידבק ברע וכו', וחושב לטהר נפשו ומטנפה וכו', שמלבד שמטמא נפשו יענש בגיהנם. וגם בעוה"ז קבלה בידינו כי יעני או יחלה בחלאים או ישתמד הוא או זרעו וכו'. ובספר חסידים (סי' רו) כתב אם תראה שמתנבא אדם על משיח, דע כי היו עסוקים בכשפים, או במעשה שם המפורש וכו'.

השואל קמיע ונאבד

בספר חכמת שלמה (חו"מ שמ, א) דן במי ששאל קמיע מחבירו ונאבד לו האם חייב לשלם, ורצה לומר דהוי כשטר שאין חיובי שומר עליו משום דלא הוי "גופו ממון". ונראה שלפי הרשב"א שכל שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי אמורי, משום שיש כחות בבריאה שהם סגולי, וכמו שלא מבינים כל הרפואות לא מבינים רפואה זה, אבל הוא קיים, א"כ י"ל שאע"פ שאין קמיע פועל על פי הטבע, אבל סוף כל סוף הוא פועל, א"כ למה נאמר שאן גופו ממון, דלא גרע מכל כלי אחר שנחשב גופו ממון משום שעושה דברים, וה"נ. ועי"ש שמציין לדברי הרמב"ם בפיה"מ שאין מאכילין מחצר הכבד של הכלב, וצ"ע שאם לפי הרמב"ם פשוט שהוא פטור, שלדבריו אין שום תועלת כלל ברפואה סגולי, א"כ אין הקמיע שוה כלום, ולא צריך להגיע לזה שאין גופן ממון וצ"ע.